

1949 XII, 1

З Е М Ј О Д Е Л С К И А Л А Т И

Од селата: Лескоец, Отешово, Шурленци, Волкодери, Покрвеник, Пре-
љубле, Долно Перово, Дрмени, и Царев Двор, сите во Горна Преспа

Од Петра Гоцкова студент IVг.
на етнологија.

Преку овој доклад Јас по право ќе ги изнесам десетодневната моја пробноиспитивачка работа во селата:

Лескоец	Покрвеник
Отешово	Прељубле
Шурленци	Долно Перово
Волкодери	Дрмени и
	Царев Двор,

каде што през месец мај хиљадо деветстотин и четирidesет девета година беше поведена целата етнологска група при нашиот факултет на еден вид практична работа од професорот по етнологија Б. Руски

Мислам дека е важно да се напомене да при изработувањето на докладот не сум користела никаква литература по простата причина што таква на таа тема идошто не е пишана а и да е тоа е сосем слабо и ретко расфрлана по различни книги, која во тој случај не би ми помогнала никако.

Луѓе, кои на многу ми помогнаа при собирањето на податоците се следните:

- 1/ Сотир Ничоски на 44 годишна возраст од с. Лескоец и писмен
- 2/ Котеска Љуба неписмена на околу педесет и пет години од с. Отешово
- 3/ Панде Ђртимов неписмен на околу осумдесет години од с. Покрвеник
- 4/ Михаил Димовски на околу шеесет и седам години од с. Дрмени и
- 5/ Ристо Узуновски на околу шеесет и шест години од с. Ц. Двор. Но освен овие во услуга ми идеа и уште доста други кои потврдуваа оноа што беше кажано од горните личности, кое ми даваше доволно право да поверувам во истинитоста и што е исто така важно масовниот карактер на добиените податоци. Користев уште и луѓето што беа земени од самиот професор при неговите општи испитувања.

Преде се за да ни ставе Јас^{на} неопходноста од постоењето на такви алати какви што ќе бидат изнесени овде нужно е да биде одбележен главниот фактор, кој ги условува. Наравно, нам на сите ни е познато да тоа ќе варира во зависност од самите земеделски култури, кои изискуваат и соодветни алати за нивното обработување. Но колку важно за нас е да знаеме кои алати овде се употребуваат толку поважно е да знаеме какви се самите тие како самиот народ ги вика како како целиот алат так и неговите поедини делови и ред друге прашања од кои одговор зависи дали ќе биде правилно прикажан етничкиот лик на дотичниот обект.

Но овде е земен еден појас во кој имаме појава и на планински и на полски села и тоа повлекува по себе си разлика предди се во самата конструкција на алатите. Мачнопреодните брежушки и чести дерина и идошто нерамниот терен на Галичица планина изискуваат многу поголема опростености едноставност во конструкцијата на алатите од колку слојната и рамна Преспанска котлина.

Најдобра илустрација за това ни даваат алатите за орање и превозните средства.

Благодарение на својата вековна општественополитичка, економска и културна обесправеност како целиот македонски народ така и нашето преспанско население снесува сè уште последиците на това свое ропско минато и се бори на се уште многу застарени начина за својот животен постанок. Особено занимливо во тој поглед масовната употреба за орање на онова старо дрвено рало, кое да не кажам наполно слично но со сосем малку исклученија ни ја напомнува толку многу на ралото на нашиот прадед од уште цели два етнички периода назад.

Најнапред ќе биде опишан примарак од планинските села и това од Лескоец како силно изразито во тој поглед, а пренего ќе бидат дадени различните нианси што ги прерпува во останалите села од овој карактер.

Особено важно е да се напомене дека сите негови делови се од дрво со исклучение на јемешот.

Деловите, кои го составуваат се следните:

ралица	каиш
јарем	рашик <i>черепа</i>
жегли	утреш
гредељ	уши и
дамак	јемеш. <i>или рашик</i>

Сите наименованија се дадени така како што самиот народ ги употребува.

Самата ралица е представена од природно спорни дршка и главина, кои називи овде не се употребени, но за поблиско определение се дадени према другету села Главината е нешто слично на еден траголен конус, кој на предната старана е значително заострен. Таа врши главната улога при оронето, а имено парането на земјата. Дршката се вика рчка. Добила е името си по самата своја улога при орането. Това е особено за забележување во речнико на преспанското население, каде што поедините наименованија потекнуваат од самата нивна работа.

За да би се олеснило исфрлането на земјата од двете страни како не би се набрало на самото рало за таа цел од двете страни на главината има забодено две стапчиња на долж околу тридесет сантиметара, а во пречник до два и половина. Тие го носат наименованието уши. Гредето е скоро двуметрова но нешто потанка греда почесто пати четвороаголна, а поредко округла. Таа ја чини врската меѓу ралицата и јаремот. Скоро за иста цел каква што ја имаат ушите на извесно растојание по должинта на гредето е поставен рашикот, кој од самосебе представува една штица долга околу шеесет см., а во ширина до пет см. Посоката нејзина е одправено на кајврвот на главината. Јаремот и гредето се соединети посредством утрешот и каишот. Утрешот е нешто слично на ушите само мажнужие по кус и незначително со поголема дебелина, а каишот обично е приготвен од сурова говедска кожа и му даваат ваков облика, кој би могла да одговори на задорженетоси.

Како што реков едината железна част во целата конструкција на ралото тоа е ~~Ражкиот~~, кој што во повеќето краишта на Македонија се вика палешник. Но тој во овој случај неј носи истата големина и форма негови. Тој овде е поставен од исти саобраќајни, а имено да предпазува главината од исабување и да одеснува парането на земајатата, но тој овде е само една железна прачка, која на предниот крај е заострена.

Поради тоа што ралото обично се тегли од два вол за таа цел деловите: Јарем, дамак и жегли со својот распоред чинат две прегради на далечина меѓу себе на околу еден метар, каде се втерани вратовите на животните при време на орање. Од нив: Јаремот е положен на самата вратови на животните, дамакот сои под шијата, а жеглите по две на двете страни соединувајќи ги првите два. Тие ги чинаат страничните прегради. Од сите тие поспецијална изработка имаат само Јаремот. Тој е долг околу два метара, а во ширина оди до околу шест на шест см. На двете си страни/просторностата затворени меѓу жеглите/ има испупчења, кои токму одредуваат наметтребе да стојат вратовите на животните. Дамакот има исти размери само без нигди и никакво испупчење. А жеглите тоа се четири колчиња со должина на околу седумдесет см., а во ширина до три см. И целата таа комбинација носи исто назив Јарем.

Преку рчките орачот управува посоката на орањето, а директната веза меѓу орачот и воловете ја составува една долга двојана ортова на која едните краишта се заврзани на роговите на животните, а другите на самата рчка каде што држи орачот. Така да тој лесно може да подоцнува во влучај на нужда едниот или другиот вол.

Едината разлика во конструкцијата е таа што не на секаде рчката и главината се природно споени. Но тоа не е разлика меѓу поедини села него во ралата на поедини стопани. Но ретките пртежи што ни се оставени од нашите прадеди по стениците на своите пештери ми дава право да мислам дека овој првиот вид рало е бил најсепте употребуван, а после со развивањето на земеделието изопшто и со се поголемата неопходност од ралото, а по немане на доволно такви пододлашто споени дрвета и со се поголемото усавршување на човечкиот мозок да може да може да обопштува различни појави во природата и да ги користи за своите нужди, тој успеал да го рареша тоа пражане и да не чека секој пат на готово од природата. Иако таквите природни услуги се уште и денес се користаат од преспанското население. А тоа наравно да не продолжи се додека се употребува изопшто овој вид средство за орање / значаен во тој поглед е рељефот на едно рало заедно со орачот од бронзано доба најден во една пеќина во Швајцарска/

Нешто повеќе разлика се појавува во самите називи во поедините дела на ралото. Така на пример; гредејот во с. Лескоец, во с. Шурленци поминува под име овеште, рчката под име мтица, а главината оди под опшиот назив рало. Останалите

делови и овде носат истите наименованија како и при горео-
пишаниот примерак. А интересно е да се забележи и тоа дека
"дамак" негде се одневува и на главината. Но може да тоа се дел
должи и на недоволно здраво испитување.

Толку би могла да кажам по однос на ралото во клан
планинските села. Сега приминувајќи на кон полските села ќе
се увериме до колку иде во израз влијанието на релефот на зем-
лината површина при конструкцијата на поедините земеделски ала-
ти.

Слевајќи по посока на која полазна точка да зе-
меме и порано опишаниот ред Лескоец- Отошово- Шурленци- Волкоше-
дери како планински и понатамо Покрвеник- Прељубле- Долно Пе-
рово-Дрмени- Царев Двор, од кои некои прелазни, а последните
наразито равнински ќе видиме дека во последните планинскот
то рало се повеќе се губи, а на негово место иде плугот- една
врста рало соем по инаква од самото рало во планинските села.
А кога ќе се стигне во с. Царев Двор тамо дури лугето и не п
памтат да некогаш такво рало било во употреба кај нив.

Преди се уште на прв поглед на плугот паѓа во
очи поголемата му гломазност и сложеност во конструкцијата.
За разлика од ралото тој има само една рчка тој има две. Тие из-
излеваат од задниот крај на бившото место на главината и нагоре
постепено се разделуваат како растопанието при крајните им точки
достигнува на ширина на околу еден метар, каде може слободно ор-
чот да се движи. Негде во средината тие се соединети со со
една штица широка околу пет см. Таа го носи наименованието п
пречник. Главината овде каква што биши кај ралото веќе не посто
На нејзино место има две штици од зад соединети со една оплатка
а напред продолжувајќи пак едини железни представител во
целата конструкција на плугот. Како довршни делови на самиот за-
ден дел на плугот или за по плиско определување да кажам комби-
нацијата ралица кај ралото што ја врши истата улога, овде има уш
доста ситни делови под назив оплатки штичиња и едно ребро, кои
благодарение на слабот ми практичен опит се останали без точно
описување. Уште еден дел во таа комбинација спада и череслото,
кое игра улагата на ражикат кај ралото и заема истото место на
гредењот во плугот.

Додека кај ралото имаме само вид кој се дегли
од еден чифт волови овде има дегови и за еден и за два чифтови.
Првиот се вика плужница, а другиот наколца. Првата добила името
си потоа што таа само плзи или пузи како што се употребува во
некои македонски дијалкти, / тоа само јас така предполагам / а
другата што стварно има и колела или како тие ги викаат колца.
Спрегата кај првиот е доста пр проста од таа на вториот. Кај
него исто како кај ралото од местото каде што излеваат рчките
продолжувајќи гредењ, кој оди направо на јаремот

Кај накорцата тој дел е многу по сложен уште кога се има во предвид да во него зимаат учество и две тркала.....

За тие стари дрвени рала ни постоат специјални мајстори во овј крај на Преспа. Тие си ги изработуваат сами само со исклучение на ражикот или јемеш. Ако се деси да некој не тогаш за него мнението е да нее добар домакин.

Интересно е да се забележи дека реженето на дрва наменети за таа цел обично се режат во период кога месечината е на ~~приближна~~ во противен случај се мисли да тие ќе бидат скоро изедени од црвоточина.

Овие дрвени средства за оране денес се во еден процес на изумирање. Тие се повеќе отстапуваат пат на новите фабрички плугови, кое нешто веќе во равнинските села е масовна појава, а овде онде се појавуваат и во планинските. /но треба да се има во предвид дека ралото е попогодно за теренот во планинските села и затоа и при наличието на плугови повеќе се употребуваат првите./ Истиснати и исфрлени од употреба тие се повеќе заземаат своето значајно место во нашите народни музеи каде со речитоста на живи сведоци ќе им зборуваат на нашите идни поколенија за крајно изостаналата механизација на нашето земеделие во повеќе краишта на Македонија и тешката борба за екзистенцијата на поголемата част од нашето население и посебно на преспанското, во вековите на цивилизацијата.

Важно е да се напомене дека денес со идејето на новата народна власт и со социјалистичката реконструкција на нашето село, која на особен прием е нашла токму во овие села нивното население денес веќе се запознава и почнува да применува и последните изуми во областа на техниката во поглед на земеделието.

Други средства за обработување на земјата се: брана, мтика, дуреја, дикел, казма и пупало.

Браната е средство кое служи за зарамнување на изораната и посејана со жито плошт. Таа е направена од следните делови: штица, две брциња, жељуга, ошница, два клуча и една лесинка. Штицата е една обична даска долга околу метар и половина, а во ширина до двадесет см. На двете нејзини крајни точки се заковани двете брциња, кои заедно со штицата прават еден равнобедрен триаголник. Дебелината на брцињата достига до десет см. во пречник. Лесинката е едно обично гребло-дрвено но во последно време боцките негови се заменуваат со железни. Таа е ставена под самата штица по целта нејзина должине со боцките обрнати на кон земјата. Двата клуча се две ствари две дрвени куки, кои се издигаат од двата основни агли на добиениот равнобедрен триаголник. И при времена работа на

се окучува леса од грани, кои зарамнуват разбиените грутки од лесинката, Сето това се тегли од волови посредством јарем, кој е ист со овој кај ралото.

Сите други алати се составени од по два дела: рчка дрвена и останалата железна част по која носи називот и целиот алат. Таа појава е исклучена само кај пупалото или како на некои места се вика кршало.

При дикелот железниот дел е представен од две боцки и како и кај сите останали прикаен на рчката посредством една железна гривна. При казмата имаме од едната страна боцка а од другата спљоснато и напред заострено железно парче. Тие две справи се употребуваат при копане нанеразорана земја обично кога има да се отвараат нови ниви..

Дуријата носи обликот на права лопата, но само е доста по цврста. Служи за копане на лозе. А мтиката е обична као и на секаде и служи за опкопаване на различни земеделски култури. Пупалото или кршалото е направено од рчка и еден дрвен бутук прикремен на едниот крај. Како што покажува и самото му име служи за кршене на грутки по ораницата.

Прибор за косене. Овде спаѓа косата, специален камен за нејзиното острене, чеканче и кудра или острило. По сложна направа од овие е самата коса. Нејзините составни делови се следните: косило—долг прат околу два метара, коси—железната част, која има вид на сабја. Таа е прикрепена на едниот крај на касилото под прав агол посредством една железна алка и еден железен клин. А за да не бисе отворала косата при време на работа повеќе од павиот агол таа и косилото при основата на аголот се една железна даговидна пластинка. По должината на косилото на едно шеесет а можда и повеќе сантиметера од како ќе се тргне од страната и а косачот е поставена дршката или како тие ја викаат рчка, која е едне обичен волски или биволски рог. Каменот има форма на животински јазик Служи заповремено остриње на косата. Чеканчето е од едната страна заострено а од другата тупо. А кудрата е еден вид наковална во миниатура. Тие последните две служат за пооснавно острене на косата.

Жниенето обично се врши со српови освенпродигрането во последно време на модерната жнијачка.

Прибор за вршене. Вршенето обично се врши на гумно—една заокружена силно зарамнета плшт. На центарот е закован еден дрвен кол кој се вика стежер. На него се врзва ортомата со која се управуваат коните со кои се врши. Таа има до должина до толку колку последниот кон да може да гази по периферијата на гумното. По време на вршенето сламата се разфрлува со дрвени вили кои си ги праваат сами. Веенето става со дрвени лопати, а сеенето со дрмов и рекина. И двете заоблени ламаринени листови на често надупени, а од страните затворени со шперт-платова лента. Разликата меѓе нив е вотоа што дупките кај дрмовот се по едри од колку кај рекината.

За да би се добило приближно по голема прегледн

ност на земеделските алати во овој крај што зимаат директно учество во целиот процес на сеене обработување и пренесување во во самата кука на земеделските култури ќе изнесам некои податоци и за главните превозни средства.

Како што реков и уште во почетокот и во тој случај релефот на теренот игра пресудна улога во конструкцијата на

Кага ќе се појде од планинските села главен представител овде е сајната . Таа представува еден обичен четириаголник, кој го чинаат четири дрвени греди. Двете странични од овие носат назив плужници, а останалите две преден и заден праг. Од четирите кјашина на овој четириаголник се издига по еден слоб дрвен. Тие служат за закрепување на товарот. Плужниците напред продолжуваат во ојници, кој на извесно растојание се соединуваат во една, која на некои места носи назив гредељ. Тегли се од волови посредством јарем кој е ист како при ралото. Сајната е најпостојно првонечно средство и најпогодно за нерамниот планински терен. Не овде онде е во употреба и колета на две колца. Основната конструкција и која неја е иста како кој сајната. Само што таа има и тркала. Двухетанични Предната и задната греда и овде носат истите називи но станичните овде веќе поминеваат под општ назив ојници или овешта. Напред тамо каде што тие се соединуваат не продолжуваат непосредствено во гредељот но се соединуваат посредством помошни ситни делови.

Од двете страни по должината на овештата во пределите на праговите се издигаат по шест дрвциња кои се викаат раптиње кои на врвовите се соединети со друга значително по тавна греда која се вика оплење. И колета е теглена од волови посредством јарем.

Кога ќе се слезне во равнинските села сајната сосема се губи а на неено место е колета која веќе овде во повеќето случаи има по четири колца.

Това е што можев да кажам во врска со таа тема. Нопреку овој доклад ние се уште сме далеку од подполната слика на земеделските алати во овој крај, затоа што ова е тема чијата подполноста бара повеќе време и прецизност при испитувањето а што е најважно извесен опит без кој лесно можеат да бидат испуштени многу цености.